

HIDRONIMIA BAZINULUI HIDROGRAFIC AL PRUTULUI. AFLUENȚII DE STÂNGA RÂULUI

*Dr. hab. Anatol EREMIA
Institutul de Filologie*

HYDROLOGY OF THE PRUT WATER
CATCHMENT AREA. LEFT RIVER TRIBUTARIES
SUMMARY:

Summary. The article deals with issues of the zone hydronymy, having as object of study the names of rivers, Prut left tributaries. The geometric and the geomorphologic characteristics of the aquatic objects are presented. Based on the land toponymic surveys and the cartographic works there are set the limits of the researched hydronym area. There are analyzed the lexical and structural-derivative peculiarities of the hydronyms. There is emphasized the importance of the hydronyms research for the experts from the adjacent scientific fields (linguistics, geography, history, ethnology, sociology, etc.).

Keywords: hydronym area, catchment area, cartography, derivatology, geography, hydronomy, aquatic object, stratigraphy, toponymy.

Rezumat: Articolul tratează probleme de hidronimie zonală, având ca obiect de studiu numele de râuri, afluenții de stânga ai Prutului. Sunt prezentate caracteristicile geometrice și geomorfologice ale obiectelor acvatice. În baza anchetelor toponimice de teren și a lucrărilor cartografice sunt stabilite limitele arealului hidronimic cercetat. Sunt analizate particularitățile lexicale și structural-derivaționale ale hidronimelor. Se subliniază importanța cercetării hidronimiei pentru specialiștii din domeniile științifice adiacente (lingvistică, geografie, istorie, etnologie, sociologie etc.).

Cuvinte-cheie: areal hidronimic, bazin hidrografic, cartografie, derivatologie, geografie, hidronimie, obiect acvatic, stratigrafie, toponimie.

Republica Moldova dispune de un sistem hidrografic bogat și variat, cuprinzând o mare diversitate de entități hidrografice majore și minore: fluvii, râuri, râulețe, pâraie, lacuri, bălți, iezere, heleșteie, iazuri. În spațiul geografic pruto-nistrean, în urma cercetărilor de teren și a surselor cartografice, au fost înregistrate peste 10 000 de unități hidrografice.

Rețeaua hidrografică a ținutului este complexă și, în același timp, unitară, aceasta prin faptul că râurile și râulețele sunt situate în cuprinsul unui

singur bazin hidrografic, izvorăsc în limitele unui anumit teritoriu, majoritatea au o singură direcție de scurgere, de la nord spre sud, și se varsă în cuveta unei singure mări – Marea Neagră. Apele lor sunt colectate în fond de râurile Prut și Nistru, unele însă vărsându-se prin niște lacuri-limane direct în Dunăre și în Marea Neagră. În acest mod, pe teritoriul republicii s-au format patru bazine de scurgere: a râului Prut, cu suprafața de 8 122 km² (24%), a râului Nistru, cu suprafața de 22 675 km² (67%), și a Dunării și Mării Negre, cu suprafața totală de 3 046 km² (9%) [1, p. 151-163; 2, planșele hărții referitoare la râul Prut].

Rețeaua hidrografică a republicii este reprezentată, în totalitate, de circa 5 000 de cursuri de apă, cu o lungime de aproximativ 17 000 km și o densitate medie de 0,5 km/km², de aproximativ 3 000 de lacuri naturale și iazuri și de o mulțime de fântâni și izvoare amenajate [3, p. 75-89, 207].

Prutul, al doilea râu ca lungime și importanță de pe teritoriul republicii (după Nistru), izvorăște din Carpații Orientali, de pe versanții piscului Goverla, la altitudinea de peste 2 000 m, și se varsă în Dunăre la sud-vest de s. Giurgiulești, Cahul. Traversează teritoriul Ucrainei, României și Republicii Moldova. Pe teritoriul Republicii Moldova marchează dinspre vest frontiera cu România. Lungimea fluviului este de 967 km (695 km în limitele Republicii Moldova). Lungimea bazinului este aproximativ de 600 km, iar lățimea medie de 50 km. Coordonatele geografice la vărsare: 45°28'20" lat. N și 28°12'25" long. E. Direcția cursului: V→NE→SE→S. Lățimea văii – 2-10 km. Lățimea albiei – 50-180 m. Adâncimea maximă – 7 m. Adâncimea medie – 3 m. Volumul scurgerii de apă – 2 900 mil m³/sec. Viteza apei e în scădere: de la 1,5 m/sec. pe cursul mediu până la 0,7 m/sec. pe cursul inferior. Debitul mediu – 110 m³/sec. [2, planșele hărții; 3, p. 83-85].

În cadrul republicii, bazinul Prutului este situat în partea de vest a teritoriului, de-a lungul râului Prut, de la s. Criva, Briceni, până la s. Giurgiulești, Cahul. Linia, care separă bazinul Prutului de bazinele Nistrului, Dunării și Mării Negre, începe la est de or. Ocnîța și urmează spre sud direcția culmilor colinare, care despart izvoarele râurilor ce se scurg în Prut de izvoarele apelor curgătoare ale celorlalte bazine până la vărsarea Prutului în Dunăre.

Pe tot cuprinsul bazinului, din Carpați până la Dunăre, Prutul colectează apele a peste 800 de râuri, râulețe și pâraie, inclusiv a 580 dintre ele pe teritoriul Republicii Moldova. Mai numeroase sunt cursurile de apă din zonele nordice și centrale ale bazinului. Principalii afluenți de stânga ai râului: Pruteț, Iablo-

nițki, Janka, Kamenka, Peremiska, Liubijnia, Krasnii, Tolmacik, Kolomiika / Kosacev, Turka, Ciorneava, Oreleț, Okna, Sovița, Șubraneț, Gukis, Rakitna, Ringaci, Dinauți, Cerlena (în Ucraina), Zelena, Racovăț, Medveja / Medvedca, Larga, Vilia, Lopatnic, Drabiște, Ciuhur, Camenca, Gârla Mică / Gârlișoara, Gârla Mare, Delia, Brătuleanca, Nârnova, Lăpușna, Sârma, Sărata, Tigheci, Larga, Hălmagea, Frumoasa (în Republica Moldova). Afluenții de dreapta: Râbnița, Ceremuș, Brusnița, Hlinița, Derelui, Herța (în Ucraina), Poiana, Cornești, Ișnovăț, Rădăuți, Ghireni, Volovăț, Bașeu, Corogea, Berza Veche, Râioasa, Soloneț, Cerchezoaia, Jijia, Cozmești, Bohotin, Moșna, Pruteț, Sărata, Ruginosul, Elan, Horincea, Oancea, Stoieneasa, Chineja (în România).

Partea superioară a bazinului se află în limitele Carpaților Păduroși (Carpații de Est) și pe podișul Volâno-Podolian (Pokutie). Relieful acestor zone este muntos, cu versanți abrupti, în unele sectoare verticali și, respectiv, mai la sud, deluros, cu înălțimi de până la 300 m, fiind traversat aici de multe văi, vâlcele și ravene. Pe cursul râului se întâlnesc adesea praguri și cascade.

Pe teritoriul Republicii Moldova râurile străbat Podișul Moldovei de Nord, Podișul Moldovei Centrale și de Sud, Colinele Tigheciului. Pe cursul superior, în raioanele Briceni, Edineț și Râșcani, lățimea văii ajunge până la 9 km, iar lățimea predominantă a râului este de 70-90 m, maximă – 140 m, adâncimea medie – 1-2 m, maximă – 5,5 m. Viteza apei variază în limitele a 0,2-1,3 m/sec. Ici-colo se întâlnesc insulițe și grinduri din prundiș și nisip. Albia este șerpuitoare, pe alocuri ramificată. Malurile au înălțimea de la 1,5-2 până la 6-8 m. Pe acest sector se află lacul de acumulare Costești-Stânca, nodul hidrografic fiind dat în exploatare în 1978. Apele lacului sunt folosite în agricultură și industrie (în irigare, pescuit, hidroenergetică) [1, p. 151-163; 2, planșele hărții].

În lunca râului Prut, în zona satelor Cobani, Balatina, Bisericani, Cuhnești, Moara Domnească (raionul Glodeni) și Chetriș, Călinești, Hâncești, Drujineni, Pruteni (raionul Fălești), se află Rezervația științifică „Pădurea Domnească”, înființată în anul 1993.

Rezervația, cu o suprafață de 6 032 ha, este unică prin biodiversitatea sa, prin relief, vegetație și tipurile de sol. Menirea ei este de a proteja unele dintre cele mai bătrâne păduri din lunca Prutului. Lunca se află la o altitudine de 43-64 m deasupra nivelului mării. Înălțimile din preajmă ating cotele de până la 200 m. Vegetația rezervației constă din desigururi de salcie, plop, stejar, ulm, frasin, tei și din

specii de plante de luncă și acvatică. Reprezentanții lumii animale sunt căpriorul, mistrețul, jderul, vidra. Speciile rare de păsări – lebăda, stârcul, lopătarul, barza, bătlanul. Dintre obiectele geografico-naturale de valoare din cadrul rezervației sunt de menționat: Suta de movile, Cheile Budești, Stânca Mare, Grota Cobani, Balta Bătlanilor.

În nordul regiunii, la 22 septembrie 2000, a fost înființată Euroregiunea „Prutul de Sus”, ale cărei țări-fondatoare sunt România, Ucraina și Republica Moldova. În componența Euroregiunii intră, începând cu data de 15 octombrie 2003, județele Botoșani și Suceava (România), regiunile Cernăuți și Ivano-Frankivsk (Ucraina) și raioanele Briceni, Râșcani, Ocnița, Edineț, Glodeni (Republica Moldova). Conform actelor de constituire, în cadrul proiectului se desfășoară, între altele, activități privind securitatea ecologică și prevenirea poluării bazinului Prutului, prevenirea și lichidarea calamităților naturale, dezvoltarea turismului etc.

Pe cursul mediu (în raioanele Fălești, Ungheni, Nisporeni și Hâncești), valea râului are lățimea medie de 6-9 km, maximă – 11 km (la s. Tochile-Răducani), lățimea predominantă a albiei fiind de 50-80 m, maximă – 120 m (la sud de confluența cu râul Sărata). Adâncimile maxime variază de la 5 la 7 m, viteza cursului apei fiind aproximativ de 0,6 m/sec. Lunca se desfășoară pe ambele maluri ale râului, având o lățime de 4-5 km. Frecvente sunt bancurile de nisip, insulițele și grindurile.

Pe cursul inferior (în raioanele Leova, Căteu și Cahul), valea râului are lățimea de 5-8 km, maximă 12 km (de la s. Văleni până la s. Giurgulești). Albia râului este șerpuitoare, având lățimea de 60-80 m, maximă – 104 m (lângă s. Crihana). Adâncimi – de la 2 până la 4 m, maximă – 10-15 m (lanorddes. Zârnești). Viteza cursului de apă – 0,4-0,6 m/sec., maximă – 1 m/sec. (lângă s. Crihana). Odinioară lunca, mai cu seamă în partea stângă a râului, era acoperită cu numeroase lacuri, bălți, iezere, heleșteie, care, în anii '60 ai secolului trecut, au fost desecate în scopul valorificării terenurilor agricole. S-au mai păstrat lacuri și bălți în sectoarele de lângă satele Crihana Veche și Manta și, mai la sud, lacul Belevu, cel mai mare lac natural din lunca Prutului, lângă satele Văleni și Slobozia Mare (raionul Cahul). Lungimea lacului – 5 km, lățimea – 2 km, suprafața – 6,3 km², adâncimea – 0,5-1 m, volumul de apă – 8 mil. m³ [1, planșele hărții].

Lacul Belevu face parte din Rezervația naturală „Prutul de Jos”, creată la 23 aprilie 1991 în scopul ocrotirii florei și faunei din lac și din lunca inundabilă din împrejurime. Lacul ocupă 1/3 din întreg

teritoriul rezervației (628 ha). Restul teritoriului îl ocupă pajșiștile și păduricile de luncă. În Belevu se întâlnesc peste 20 de specii de pești: crapul, plătica, bibanul, șalăul, carasul, vaduvița etc. Lacul reprezintă o relictă hidrografică a mării Sarmațiene, având o vechime de câteva milenii.

Afluenții de stânga Prutului au lungimi diferite și acumulează apele mai multor râulețe, pâraie și pâraiașe, corespunzător numeric lungimii lor: Larga – 30 km, 7 afl. (Bortoasa, Cășăria, Fantalul, Prosia, Valea Mare ș.a.), Vilia – 50 km, 9 afl. (Budăiul, Cernila, Scurta, Țarna ș.a.), Lopatnic – 57 km, 11 afl. (Crețoaia, Humăriile, Iniștea, Rădiacul ș.a.), Racovăț – 70 km, 22 afl. (Bulhacul, Delnița, Racovățul Sec, Valea Ocoalelor, Valea Pădurii ș.a.), Drabiștea – 66 km, 27 afl. (Bătrâna, Căprăria, Galbena, Găvanul, Odaia, Scapățul, Turia ș.a.), Ciuhur – 90 km, 52 afl. (Budăiul, Ciriteiul, Ciuhurețul, Hârtopul, Iezuțul, Ponoarele, Recea, Sărăturile ș.a.), Camenca – 100 km, 56 afl. (Adâncă, Camencuța, Căldărușa, Cumpăna, Fundoaia, Glodeanca, Iezurcanul, Odaia, Posesia, Valea Morii, Valea Sălciilor ș.a.), Gârla Mare – 40 km, 15 afl. (Balta, Căniștile, Cernauca, Comăneasa, Sângera ș.a.), Brătuleanca – 25 km, 17 afl. (Călduroasa, Călugăra, Chetrișul, Dumbrava, Șipotele ș.a.), Nărnova – 45 km, 32 afl. (Cartofăria, Călimăriile, Dumbrăvița, Focoia, Saca, Râpa Sociilor, Valea Frasinului, Vâscoia ș.a.), Călmățui – 35 km, 17 afl. (Ciotcăria, Geamăna, Hârtopul, Lunca, Prisăcile, Rediul, Ruptura, Suhatul, Șesul ș.a.), Lăpușna – 75 km, 52 afl. (Baraghina, Bârlădeanca, Bozăria, Căprăria, Căniștea, Cârjoia, Chetrosul, Coșerul, Dezbrăcata, Driglea, Fundul Văii, Iarmalăia, Mladinul Mare, Mârzoia, Odoaba, Popasca, Șipotul, Valea Ulmului, Valea Velniței ș.a.), Sărata – 60 km, 50 afl. (Adâncă, Călugăreanca, Căznita, Ciobanca, Curătura, Drăgana, Duhanul, Geamboilăcul, Ghiormenea, Harbuzăria, Lupa, Saca, Sărățica, Valea Lacului, Valea Morii, Valea Teiului ș.a.), Tigheci – 30 km, 5 afl. (Adâncă, Găunoasa, Găuzoia, Valea Băiușului, Valea Harbuzăriei), Larga – 30 km, 5 afl. (Ciubuclia, Coinduc, Valea Hărmanului ș.a.).

Sunt de menționat și alte râulețe, cu dimensiuni de longitudine mai mici și cu mai puțini afluenți: Zelena (20 km), Medveja / Vidmeja (27 km), Bogda (15 km), Terebna (15 km), Valea Obrejei (14 km), Pârâul Albinețului (26 km), Gârlișoara (15 km), Șoltoia (30 km), Vladnic (35 km), Vladnic / Bladnic / Vlamnic (25 km), Valea Soltăneștilor (15 km), Valea Cănepei / Valea Rangului (10 km), Sârma (26 km), Saca (4 km), Hălmagea (8 km), Frumoasa (12 km), Otmana (8 km), Recea (5 km), Tătarca (16 km).

Numărul și densitatea afluenților depinde de structura geomorfologică a reliefului. Cu cât terenul unei zone este mai accidentat, străbătut de mai multe văi și vâlcele, cu atât mai densă este rețeaua de afluenți, aceștia fiind, după dimensiunile de lungime și originea atașării lor, de mai multe categorii, de gradul I, II, III etc. Exemple:

Prut	Prut
Sărata	Căldărușa
Sărățica	Glodeanca
Valea Sărățicăi Noi	Valea dintre Pâraie
Valea Viilor	Odaia

Debitul apelor curgătoare este în legătură directă cu clima și cu relieful regiunii. Ca surse de alimentare servesc apele provenite din ploii și din topirea zăpezilor, precum și cele din izvoare, dar într-o cantitate mult mai mică. De aceea, nivelul apelor în râuri este mai ridicat primăvara, în timpul topirii zăpezilor și a ploilor abundente, și mai scăzut în lunile de vară, când precipitațiile atmosferice sunt rare. Iarna toate râurile îngheață, excepție făcând în unii ani Prutul, mai cu seamă pe cursul său inferior.

Pentru râul Prut au fost stabilite următoarele cote ale apei deasupra nivelului mării, respectiv lângă localitățile din preajmă: 109 m (Criva, Briceni), 100 m (Lipcani, Briceni), 90 m (Costești, Râșcani), 50 m (Viișoara, Glodeni), 44 m (Pruteni, Fălești), 35 m (Sculeni, Ungheni), 30 m (or. Ungheni), 20 m (Leușeni, Hâncești), 15 m (or. Leova), 10 m (or. Cantemir), 7 m (or. Cahul), 4,5 m (Văleni, Cahul), 3 m (Giurgiulești, Cahul). Căderea râului de la izvoare până la vărsare e de aproximativ 1 997 m, cea mai mare fiind în reg. Cernăuți (1 888 m), pe teritoriul Republicii Moldova căderea scăzând proporțional cu aproape 50 m pe cursul superior și mediu și, respectiv, pe cel inferior [2, planșele hărții].

Zona hidrografică a Prutului este descrisă detaliat în sursele istorice, literare și de specialitate: „Nu se poate afla nicăieri în vreo altă țară cât Moldova de mică, atâtea ape și natura împodobită cu asemenea locuri minunate ca aici... (Prutul – n.n.) străbate întreaga Moldovă. Are apa cea mai ușoară și mai sănătoasă...” [D. Cantemir, 4, p. 16-17].

„Apele acelea nesfârșite, care dominau pretutindeni într-un ținut întreg, alcătuiau o stăpânire a necunoscutului și a tainei. De la mistrețul ce dormitează pe plăvie, de la lebedele și pelicanii care înspumează noaptea întregul ghiolurilor până la popoarele de păsărele, până la puzderia de pești, până la nesfârșitele miliarde de gănganii – toate trăiesc în apele acestea care au întins o bogată împărăție, care aduc nămol plin de hrană din munții și câmpiile depărtării...” [M. Sadoveanu, 5, p. 38].

„Pe cursul superior, Prutul este un râu tipic de munte, iar în limitele Republicii Moldova el curge mai liniștit, valea se lărgeste simțitor, malurile sunt înalte, sunt simetrice cu terasele bine pronunțate. Râul formează mai multe meandre în lunca sa largă, pe alocuri se ramifică în brațe. Lunca râului, pe cursul său inferior, parțial e înmlăștinată. Însă lucrările de ameliorare efectuate aici în ultimele decenii au dus la dispariția multor mlaștini, gârle, bălți și chiar a unor lacuri” [N. Râmbu, M. Mătcu, 6, p. 33].

Pe malul stâng al Prutului sunt situate circa 150 de localități basarabene, dintre care și orașele Lipcani, Ungheni, Leova, Cantemir, Cahul. Peste râul Prut au fost construite mai multe poduri feroviare și rutiere, iar la vărsarea lui în Dunăre se află acum, recent construit, Terminalul de la Giurgiulești. În unele zone, pe parcursul râului, au luat ființă câteva centre piscicole și gospodării mari pomicole și viticole, cu sisteme proprii de irigare.

Prutul ca entitate hidrografică are aceeași vechime ca și Dunărea, Nistrul, Răutul, Bâcul, Cogâlnicul etc., datând din perioada Cuaternară a erei Cainozoice (2-3 milioane de ani în urmă). S-a format odată cu retragerea spre sud a apelor marine către actuala cuvetă a Mării Negre. Cum se va fi numit inițial râul e greu de spus. Se presupune că actuala denumire ar reprezenta un cuvânt din limba preindo-europenilor. Documentar hidronimul apare menționat cu formele: *Puretos* (Herodot, 484-425 î. Hr.), *Porat* (Constantin Porphyrogenetul, 905-959 d. Hr.). Sciții l-ar fi numit *Porata*, grecii *Pyretos* (*Puretos*), slavii vechi *Prut*. Versiunile etimologice cunoscute până acum rămân, deocamdată, controversate și insuficient de motivate: scit. *port* „vad”, gr. *pyretos* „zbuțuit”, iran. (avest.) *prut* „loc de trecere”. Un radical geto-dacic **proth* „râu; pâraie” sau preindo-european **p(r)t-* (**p(l)t-*) „(râu) plin, larg” e de presupus la baza acestui hidronim [cf. C. Poghir, 7, p. 358; Gh. Ivănescu, 8, p. 742; V. Frățilă, 9, p. 31-32].

Preistorice ca obiecte hidrografice sunt și afluenții Prutului. Documentar însă ei apar menționați în documentele istorice medievale. Hidronime atestate în sec. al XV-lea: *Andrieș / Andrușa*, rn. Cahul (1459), *Bujorul* (1482), *Ciuhur* (1479), *Hlabnic / Vladnic* (1490), *Larga*, Cahul (1469), *Lăpușna* (1430), *Lucovăț*, probabil afluent al Tigheciului (1452), *Nârnova* (1425), *Obreja* (1497), *Racovăț* (1429), *Sărata*, Ungheni (1434), *Sărata*, Leova (1406), *Suha / Șovățul / Suhovățul* (1429), *Telița*, afluent al Deliei (1443), *Terebna / Terebne* (1420), *Valea Mare*, Ungheni (1446), *Vilia / Ville* (1422).

Mai numeroase sunt mențiunile din sec. al

XVI-lea: *Bujorul* (1522), *Camenca* (1535), *Călmățui* (1533), *Căpațiroasa*, afluent al Săratei, Leova (1503), *Cățelul Sec*, Cahul (1575), *Cioara / Voronova*, Hâncești (1522), *Ciuhur* (1513), *Colacul*, Hâncești (1522), *Crăhana / Crihana*, Cahul (1502), *Delia* (1555), *Drabiște* (1560), *Dubovățul*, afluent al Camencii, Fălești (1506), *Frumoasa*, Cahul (1502), *Frumușița*, Cahul (1502), *Gârla Mare* (1551), *Gârla Neagră / Neagra / Ciorna*, Cahul (1543), *Hlabnic*, Cahul (1502), *Larga*, Cahul (1548), *Lăpușna* (1519), *Obreja*, Ungheni (1569), *Pârâul Grecului*, afluent al Tigheciului (1502), *Pârâul Părului*, în țin. Tigheci (1591), *Prutețul*, Cahul (1520), *Prut* (1503), *Rezina / Răzina*, Ungheni (1502), *Sărata*, Leova (1503), *Sărata*, Ungheni (1551), *Socii*, afluent al Nârnovei, Hâncești (1533), *Saca / Șovățul / Suhovățul* (1598), *Șoltoiaia* (1584), *Șoltoiața*, afluent al Șoltoaiiei, Fălești (1584), *Terebna / Terebne* (1528), *Trestinul*, Nisporeni (1507), *Tigheci / Chigheci* (1508), *Velișoiaia*, Hâncești (1565), *Vidra*, gârlă, Cahul (1543), *Vilia* (1503), *Zancea*, Cahul (1502).

Cele mai reprezentative hidronime atestate în documentele din sec. al XVII-lea: *Bălacea*, gârlă, rn. Cahul (1609), *Camenca*, Fălești (1617), *Călmățui* (1606), *Ciuhur* (1601), *Delia* (1642), *Drabiște* (1603), *Gârla Mare* (1622), *Gârla Neagră*, Cahul (1606), *Larga*, Cahul (1604), *Lăpușna* (1616), *Medveja / Medvedia / Medvidca / Vidmeja* (1604), *Nârnova* (1617), *Prut* (1603), *Racovăț* (1610), *Racovățul Sec* (1603), *Sărata*, Ungheni (1613), *Sărata*, Leova (1609), *Șovățul* (1605), *Terebna* (1617), *Tigheci* (1609), *Vidra*, gârlă, Cahul (1606), *Vilia* (1604), *Vladnic*, Ungheni (1629), *Vladnic / Vlamnic* (1669), *Zelena* (1605) ș.a.

După cum se poate observa, hidronimele atestate în sec. XV-XVI apar menționate, fără prea mari modificări de formă, și în sec. al XVII-lea, ceea ce e o dovadă a unui sistem hidronimic deja format, consolidat. Afluenții atestați în sec. al XVII-lea și în cei următori (XVIII-XIX) reprezintă obiecte hidrografice în fond minore: *Pănoasa* (1602), *Pârâul Morii* (1618), *Strâmba* (1605), *Bulboaca* (1761), *Salcia* (1761), *Valea Socilor* (1778), *Valea Lacului* (1794), *Valea Rusului* (1740), *Văiuța* (1795) ș.a.

Particularitățile fizico-geografice și naturale ale terenului, proprietățile apei și solului, modul de viață al oamenilor, ocupațiile și îndeletnicirile lor, principalele evenimente, fapte și întâmplări din trecut sunt factori care au favorizat apariția diverselor categorii de nume topice. Hidronimele istorice și actuale, majore și minore, sunt în majoritatea lor de origine românească (90%). Aceste denumiri au fost create pe baza lexicului și a mijloacelor derivative ale limbii

române. Cu valoare onimică în hidronimia românească apar adesea cuvintele și termenii obișnuiți din lexicul comun, apelativele de largă circulație: *bahnă*, *baltă*, *bulboacă*, *bulboană*, *bulhac*, *cișmea*, *gârlă*, *iaz*, *izvor*, *lac*, *pârâu*, *puhoi*, *râu*, *șipot*, *vale* etc.

Hidronime au devenit nu numai cuvintele și termenii cunoscuți de toți vorbitorii, ci și entopicele, apelativele topice din lexicul dialectal, regional, local: *adăpoi* „loc de adăpat vitele la malul unei ape”; *barc* „lac”, „baltă”, „luncă inundabilă”; *bulbuc* „izvor”; *cadeapă* „cascadă”; *chiștelniță* „loc cu multe izvoare”, „loc băltoș, mlaștinos, noroios”; *clocotici* „izvor puternic”; *duruitoare* (*huruitoare*, *dzuruitoare*) „cascadă”; *ghiol* „lac”; *izbuc* „izvor”; *japcă* (*japce*, *japșă*) „baltă mică”, „lac”, „gârlă”; *mociră* (*mociură*) „apă stătătoare plină cu noroi”, „loc mlaștinos”; *odmăt* „vârtej de apă; volbură, vârtoare”; *plângău* „izvor”, „mică apă curgătoare; pârâiaș”; *pruteț* „afluent al Prutului”, „lac mic în lunca Prutului”; *rovină* (*rojină*) „mlaștină, mocirlă”, „băltoacă”; *zăcătoare* „apă stătută”, „mlaștină” etc.

Cuvintele etimoane, devenite hidronime, rămân adesea intacte din punctul de vedere al formei: *Balta*, *Budăiul*, *Bulhacul*, *Coșerul*, *Cumpăna*, *Găvanul*, *Gârla*, *Hârtopul*, *Lacul*, *Lunca*, *Odaia*, *Prisaca*, *Rediul*, *Suhatul*, *Șesul*, *Țarna* etc. Aceste nume desemnează obiectul hidrografic respectiv sau un alt obiect cu care se află într-un anumit raport (de contiguitate, de vecinătate etc.).

Unele hidronime reprezintă formații onimice cu diverse sufixe (-*ac*,-*an*/-*ancă*, -*aș*/-*eș*, -*ărie*/-*erie*, -*iș*, -*iște*, -*iță*, -*oaie*, -*uș*, -*uț* etc.): *Alboaia*, *Bozăria*, *Buhnăriile*, *Căldărușa*, *Căprăria*, *Cânepiștea*, *Ciotcăria*, *Curpenișul*, *Dumbrăvița*, *Fântânița*, *Fundacul*, *Gârlișoara*, *Glodeanca*, *Humăria*, *Iniștea*, *Iezuțul*, *Izvoarașul*, *Lupăria*, *Târliștea*, *Urzicușul* etc. Semnificația lor de origine este diferită, multe dintre ele exprimând diminutivitatea, colectivitatea (de ființe, obiecte, materii), originea locală etc.

O categorie aparte constituie calificativele, formațiile adjectivale, cu sufixe și fără sufixe, care indică particularitățile hidroobiectelor, însușirile, calitățile lor proprii: *Adâncă*, *Bortoasa*, *Călduroasa*, *Căznita*, *Cărnita*, *Chetrosul*, *Galbena*, *Găunoasa*, *Ferbintea*, *Frumoasa*, *Larga*, *Lata*, *Lunga*, *Neagra*, *Putreda*, *Recea*, *Saca*, *Sărata*, *Schinoasa*, *Scurta*, *Urâta* etc.

Hidronimele compuse constau, de obicei, din două substantive, unul în nominativ și altul în genitiv sau acuzativ (precedat de prepoziții), dintr-un substantiv și un adjectiv sau o altă parte de vorbire cu valoare de adjectiv (participiu, pronume posesive etc.), formațiile redând diverse particularități (carac-

teristici, însușiri) ale obiectelor desemnate (poziția, dimensiunile, forma, culoarea, direcția, colectivitatea de ființe, obiecte, materii, apartenența, vechimea etc.): *Balta dinspre Antonești*, *Budăiul Mare*, *Fântâna din Câmp*, *Gârla Mare*, *Iazul din Sus*, *Lacul cu Rogoz*, *Pârâul de pe Vale*, *Racovățul Sec*, *Râpa de la Plop*, *Râpa Stâncilor*, *Șipotul din Jos*, *Valea Adâncă*, *Valea Casapului*, *Valea Fântânilor*, *Valea Grădinilor*, *Valea Mare*, *Valea Mocanului*, *Valea Pădurii*, *Valea Sălciilor*, *Valea Socilor*, *Valea Velniței*, *Valea Viilor* etc. În cazul hidronimelor, apelativele *gârlă*, *râpă* și *vale* sunt utilizate, de obicei, cu semnificația „pârâu”, reprezentând deci sinonimele termenului respectiv (*pârâu*).

Toponimia pruto-nistreană include și nume topice de altă origine, preluate de la populațiile conlocuitoare (slavi, turanici). Hidronimele slave prezintă fenomene fonetice caracteristice idiomurilor slave orientale: plenisonia (-*oro*-, -*olo*-, -*ere*-, -*ele*-, -*elo*- în loc de -*ra*-, -*la*-, -*re*-, -*le*-), *u* în loc de *o* (*on*) și *în/îm*, *h* în loc de *g* ș.a. Tratatamentul plenisonei (*Soloneț*, *Voroncău*, *Zolotaia*), transformarea lui *o* în *u* (*Dubău*, *Dubovaia*) sunt specifice limbilor rusă și ucraineană, trecerea lui *g* în *h* (*Hnila*, *Hlinaia*, *Hulboca*) fiind un fonetism propriu limbii ucrainene. Aceste denumiri apar, de regulă, în zonele de influență est-slavă și nu sunt mai vechi de sec. X-XII, perioada de când datează fenomenele fonetice respective. Aria toponimelor slave vechi (sud-slave) include Câmpia Română și teritoriile din vestul Carpaților Orientali. Să se compare: *Brezova* (*Breazova*), *Slanic* (*Slănic*), *Zlatna*, *Dâmbova*, *Dâmbovița*, *Glâmboca*, *Zagra*.

Multe dintre hidronimele slave reprezintă la origine apelative topice de factură hidrografică: *Beleu* < rus. *белое озеро* „lacul alb”, *Camenca* < rus. *каменка*, ucr. *камінка* „cu (de) piatră”, „pietroasă”, *Soranca* < rus., ucr. *копанка* „groapă săpată pentru a strânge apă; iezuț”, „fântâniță”, *Crinița* < ucr. *криница* „fântână”, *Crivaia* < rus. *кривая балка* „valea strâmbă”, *Cruglaia* (*Crugla*, *Cruhla*) < rus. *круглая балка* „valea rotundă”, *Hnilaia* (*Hnila*) < rus. *гнилая*, ucr. *гнила* (rostit *хнила*) „putredă”, *Machitra* < rus. *макитра*, ucr. *макітра* „strachină”, „marcoteț”, cu sensul onimic „vale adâncă, de formă rotundă”, *Stav* < ucr. *став* „heleșteu”, „iaz”, *Stavoc* < ucr. *ставок* „iezuț”, *Studenețul* < rus. *студенец*, ucr. *студенець* „izvor”, *Zelena* < ucr. *зелена* „verde” etc. Din cuprinsul bazinului hidrografic al Prutului fac parte și unele hidronime slave majore, care impun interpretări etimologice speciale: *Drabiștea*, *Lăpușna*, *Lopatnic*, *Medveja*, *Nârnova*, *Terebna*, *Ustia* ș.a.

Arealul hidronimic al Prutului include și câteva denumiri de râuri și râulețe de origine turcică: *Călmățui* < *kalma su* „apă rămasă”, cu sensul onimic „râu care seacă”, *Ciuhur* < *çühur/çügür/çükür* „râpă”, „râu într-o vale adâncă”, *Coinduc* (comp. alonimul râului Cogâlnic – *Cunduc*), *Delia* (deocamdată, fără etimologie sigură), *Sasâghiol* < *saz göl* „lac cu stuf”, „stufărie”, *Taşlâc* < *taşlyk* „loc cu pietre”, „loc pietros”. Hidronimele *Călmățui*, *Ciuhur* și *Delia* dispun de atestări documentare vechi, ele fiind rămase de pe urma cumanilor și pecenejilor (sec. IX-XI), ulterior aceștia asimilați de populația băștinașă. *Sasâghiol*, *Taşlâc* ș.a. sunt denumiri relativ noi, preluate de la tătarii nogaici care au locuit în Bugeac timp de câteva secole (XVI-XVIII). E posibil ca în cazul unor hidronime alogene (slave sau turanice) să avem a face cu traduceri după denumirile vechi românești, ca în exemplele deja menționate: *Cioara* > *Vorona*, *Neagra* > *Ciorna*, *Roșu* > *Cervlenoe*, *Saca* > *Suha*, *Suhovăț*.

Studiul toponimiei, inclusiv investigațiile hidronimiei, prezintă un viu interes științific, oferind materiale de preț și servind ca surse sigure de informare și documentare pentru cele mai diferite domenii de cercetare: lingvistică, geografie, istorie, etnologie,

sociologie etc. Căci, după cum remarcă acad. Iorgu Iordan, „toponimia poate fi socotită drept istoria nescrisă a unui popor, o adevărată arhivă, unde se păstrează amintirea atâtor evenimente, întâmplări și fapte, mai mult ori mai puțin vechi și importante, care s-au petrecut de-a lungul timpurilor și au impresionat într-un chip oarecare sufletul popular” [10, p. 2].

Bibliografie

1. Cazacu V., Mihăilescu C., Bejenaru G., Gâlcă G. Resursele acvatice ale Republicii Moldova. Apele de suprafață. Chișinău: ÎEP Știința, 2010.
2. Topograficeskaia karta Moldavii. Gheograficeskoe opisanie. Moscova, 1981.
3. Râmbu N. Geografia fizică a Republicii Moldova. Chișinău, 2001.
4. Cantemir D. Descrierea Moldovei. Chișinău, 1992.
5. Sadoveanu M. Nuvele și povestiri. Iași, 1998.
6. Râmbu N., Mățu M. Geografia Republicii Moldova. Chișinău, 1996.
7. Istoria limbii române. București, vol. II, 1969.
8. Ivănescu Gh. Istoria limbii române. Iași, 1980.
9. Frățilă V. Studii de toponimie și dialectologie. Timișoara, 2002.
10. Iordan I. Toponimia românească. București, 1963.

Mihail Petric. *Toamna în Moldova*, u/p, 106 × 175 cm, 1960. Din colecțiile MNAM